

Karl Marks: Otuđeni rad

Mi smo pošli od pretpostavki nacionalne ekonomije [političke ekonomije]. Prihvatili smo njen jezik i njene zakone. Pretpostavili smo privatno vlasništvo, razdvajanje rada, kapitala i zemlje, isto tako razdvajanje nadnice, profita od kapitala i zemljišne rente, kao i podelu rada, konkurenciju, pojam razmenske vrednosti itd. Pokazali smo iz same nacionalne ekonomije, njenim vlastitim rečima, da je radnik postao roba, i to najbednija roba, da je beda radnika obrnuto srazmerna prema moći i veličini njegove proizvodnje, da je nužni rezultat konkurencije akumulacija kapitala u malom broju ruku, dakle još gore uspostavljanje monopola, da napokon iščezava razlika između kapitaliste i zemljišnog renterijera, kao i razlika između zemljoradnika i manufakturnog radnika, i da se celo društvo mora raspasti na dve klase: klasu vlasnika i klasu radnika lišenih vlasništva.

Nacionalna ekonomija polazi od činjenice privatnog vlasništva. Ona nam ga ne objašnjava. Materijalni proces koji privatno vlasništvo prolazi u stvarnosti ona obuhvata u opšte, apstraktne formule, koje joj onda važe kao zakoni. Ona ne shvata te zakone, tj. ona ne pokazuje kako oni proizilaze iz suštine privatnog vlasništva. Nacionalna ekonomija nam ne daje nikakvo razjašnjenje o uzroku odvajanja rada i kapitala, kapitala i zemlje. Ako, na primer, određuje odnos nadnice prema profitu od kapitala, njoj kao poslednja osnova služi interes kapitalista; tj. ona pretpostavlja ono što treba da dokaže. Isto se tako svugde pojavljuje konkurencija. Nju nacionalna ekonomija objašnjava iz spoljašnjih okolnosti. Koliko su te spoljašnje, prividno slučajne okolnosti samo izraz nužnog razvitka, o tome nacionalna ekonomija ništa ne govori. Mi smo videli kako joj se sama razmena čini kao slučajna činjenica. Jedini točkovi koje pokreće nacionalna ekonomija jesu gramzivost i rat među gramzivima, konkurencija.

Baš zato što nacionalna ekonomija ne shvata povezanost

kretanja, moglo se, na primer, učenje o konkurenciji opet suprotstaviti učenju o monopolu, učenje o slobodi obrta suprotstaviti učenju o korporaciji, učenje o podeli zemljoposeda suprotstaviti učenju o velikom zemljoposedu, jer su konkurencija, sloboda obrta, podela zemljoposeda bili razvijeni i shvaćeni samo kao slučajne, namerne, nasilne, a ne kao nužne, neizbežne, prirodne posledice monopola, korporacije i feudalnog vlasništva.

Dakle, mi sad treba da shvatimo bitnu povezanost između privatnog vlasništva, gramzivosti, odvajanja rada, kapitala i zemljoposeda, između razmene i konkurencije, vrednosti i obezvređivanja ljudi, monopola i konkurencije itd, povezanost tog celokupnog otuđenja s novčnim sistemom.

Nemojmo se prenositi u izmišljeno pra-stanje kao nacionalni ekonomista kad želi da nešto objasni. Takvo pra-stanje ne objašnjava ništa. Ono samo potiskuje pitanje u sivu maglovitu daljinu. On pretpostavlja u obliku činjenice, događaja, ono što treba da zaključi, naime nužan odnos između dve stvari, na primer između podele rada i razmene. Tako teologija objašnjava poreklo zla pomoću prvoga greha, tj. ona pretpostavlja kao činjenicu, u obliku istorije, ono što treba dokazati.

Mi polazimo od nacionalno-ekonomske, savremene činjenice.

Radnik postaje utoliko siromašnji, ukoliko proizvodi više bogatstva, ukoliko njegova proizvodnja dobiva više na moći i opsegu. Radnik postaje utoliko jeftinija roba, ukoliko stvara više robe. Povećanje vrednosti sveta stvari raste srazmerno obezvređivanju čovekovog sveta. Rad ne proizvodi samo robe; on proizvodi samog sebe i radnika kao robu, i to u srazmeri u kojoj uopšte proizvodi robe. Ta činjenica izražava samo ovo: da se predmet proizveden radom, njegov proizvod, suprotstavlja njemu kao tuđe biće, kao sila nezavisna od proizvođača. Proizvod rada jest rad koji se fiksirao u jednom predmetu, koji je postao stvar, to je opredmećenje rada. Ostvarenje [Verwirklichung] jest njegovo opredmećivanje kao gubitak i

ropstvo predmeta, prisvajanje kao otuđenje, kao ospoljenje.¹[Ovde Marks upotrebljava, kao i na mnogim drugim mestima u ovom radu, pojmove otuđenje (Entfremdung) i ospoljenje (Entausserung) kao sinonime, jer se u nemačkom jeziku oba pojma upotrebljavaju za pojam otuđenja. Međutim, kad se pravi distinkcija između pojmova otuđenja i ospoljenja, onda se terminom ospoljiti i ospoljenje označava ona delatnost koja subjektu čini spoljašnjim ono što mu je inače inherentno. Ali ospoljeno ne mora biti i otuđeno, tj. da se kao tuđa sila suprotstavlja onome od koga je ospoljena.]

Ostvarenje rada toliko se pojavljuje kao obestvaranje, da se radnik obestvaruje do smrti od gladi. Opremećenje se toliko pojavljuje kao gubitak predmeta, da je radnik lišen najnužnijih predmeta, ne samo predmeta za život nego i predmeta rada. Štaviše, sam rad postaje predmet kojeg se radnik može domoći samo najvećim naporom i sasvim neredovitim prekidima. Prisvajanje predmeta pojavljuje se do te mere kao otuđenje, da ukoliko radnik proizvodi više predmeta, utoliko može manje posedovati i utoliko više dospeva pod vlast svog proizvoda, kapitala.

Sve te posledice nalaze se u određenju da se radnik prema proizvodu svoga rada odnosi kao prema tuđem predmetu. Jer prema toj pretpostavci je jasno: ukoliko se radnik svojim radom više eksteriorizuje [objektivno ospoljava], utoliko moćniji postaje tuđi, predmetni svet koji on stvara sebi nasuprot, utoliko postaje siromašniji on sam, njegov unutrašnji svet, utoliko njemu samome manje pripada. Isto je tako u religiji. Ukoliko čovek više stavlja u boga, utoliko manje zadržava u sebi. Radnik stavlja svoj život u predmet; ali sad život ne pripada više njemu, nego predmetu. Ukoliko je, dakle, veći taj proizvod, utoliko je manji on sam. Ospoljenje radnika u njegovu proizvodu znači ne samo da njegov rad postaje predmet, spoljašnja egzistencija, nego da rad egzistira izvan njega, nezavisno, tuđe i postaje samostalna sila nasuprot njemu, da mu se život koji je dao predmetu suprotstavlja

neprijateljski i strano.

Razmotrimo sad поблиže opredmećivanje, proizvodnju radnika i u njoj otuđenje, gubitak predmeta, njegovog proizvoda.

Radnik ne može ništa stvarati bez prirode, bez osetilnog vanjskog sveta. To je materijal na kojem se ostvaruje njegov rad, u kojem je on delatan, iz kojega i pomoću kojega on proizvodi.

Kao što priroda, međutim, pruža radu životna sredstva u smislu da rad ne može živeti bez predmeta na kojima se vrši, tako ona, s druge strane, pruža i životna sredstva u užem smislu, naime sredstva za fizičko izdržavanje samog radnika.

Dakle, ukoliko radnik pomoću svoga rada više osvaja spoljni svet, osetilnu prirodu, utoliko više oduzima sebi životna sredstva u dva smisla: prvo, tako što osetilni svet sve više prestaje da bude predmet koji pripada njegovu radu, životno sredstvo njegova rada; drugo, što spoljašnji svet sve više prestaje da bude životno sredstvo u neposrednom smislu, sredstvo za fizičko izdržavanje radnika.

Dakle, na taj dvostruki način radnik postaje rob svoga predmeta, prvo, što dobiva predmet rada, tj. što dobiva rad, i drugo, što dobiva sredstva za izdržavanje. Prvo, dakle, što može egzistirati kao fizički subjekt. Vrhunac toga ropstva je da se kao fizički subjekt može održati samo kao radnik, a radnik je samo kao fizički subjekt.

(Otuđenje radnika u njegovom predmetu izražava se prema nacionalno-ekonomskim zakonima tako da ukoliko radnik više proizvodi, utoliko ima manje za potrošnju, ukoliko stvara više vrednosti, utoliko postaje bezvredniji, nedostojniji, ukoliko je oblikovaniji njegov proizvod utoliko nakazniji postaje radnik, ukoliko je civilizovaniji njegov predmet utoliko varvarskiji postaje radnik, ukoliko je moćniji rad utoliko nemoćniji postaje radnik, ukoliko je rad bogatiji duhom utoliko je radnik postao gluplji i rob prirode.)

Nacionalna ekonomija skriva otuđenje u suštini rada tako što ne razmatra neposredan odnos između radnika (rada) i proizvodnje. Razume se, rad proizvodi čudesna dela za bogataše, ali on proizvodi ogoljenje za radnika. On proizvodi palate, ali za radnika jazbine. On proizvodi lepotu, ali za radnika osakaćenje. On zamenjuje rad mašinama, ali jedan deo radnika baca natrag varvarskom radu, a drugi deo pretvara u mašinu. On proizvodi duh, ali za radnika proizvodi glupost i kretenizam.

Neposredan odnos rada prema njegovim proizvodima jeste odnos radnika prema predmetima njegove proizvodnje. Odnos bogataša prema predmetima proizvodnje i prema njoj samoj jeste samo posledica tog prvog odnosa. I ona ga potvrđuje. Tu drugu stranu posmatraćemo kasnije.

Dakle, kad pitamo: koji je suštinski odnos rada, onda pitamo za odnos radnika prema proizvodnji.

Mi smo do sad promatrali otuđenje, ospoljenje radnika samo s jedne strane, naime, njegov odnos prema proizvodima vlastitog rada. Ali otuđenje se ne pokazuje samo u rezultatu, nego i u aktu proizvodnje, u samoj proizvodnoj delatnosti. Kako bi se radnik mogao tuđe suprotstaviti proizvodu svoje delatnosti ako se u aktu same proizvodnje sam sebi nije otuđio: proizvod je samo *résumé* [sažetak] delatnosti, proizvodnje. Ako je, dakle, proizvod rada ospoljenje, onda sama proizvodnja mora biti delatno ospoljavanje, ospoljavanje delatnosti, delatnost ospoljavanja. U otuđenju predmeta rada rezimira se samo otuđenje, ospoljenje u samoj delatnosti rada.

U čemu se, dakle, sastoji ospoljenje rada?

Prvo, da je rad radniku spoljašnji rad, tj. da ne pripada njegovoj suštini, da se on stoga u svom radu ne potvrđuje, nego poriče, da se ne oseća sretnim, nego nesretnim, da ne razvija slobodnu fizičku i duhovnu energiju, nego mrcvari svoju prirodu i upropašćava svoj duh. Stoga se radnik oseća

kod sebe tek izvan rada, a u radu se oseća izvan sebe. Kod kuće je kad ne radi, a kad radi nije kod kuće. Stoga njegov rad nije dobrovoljan, nego prinudan, prisilan rad. Stoga rad nije zadovoljenje jedne potrebe, nego je samo sredstvo da zadovolji potrebe izvan njega. Njegova „tuđost“ jasno se pokazuje u tome što se rad izbegava kao kuga čim ne postoji fizička ili druga prisila. Spoljašni rad, rad u kome se čovek ospotljuje, jeste rad samožrtvovanja, mrcvarenja. Napokon, spoljašnost rada pojavljuje se radniku u tome što on nije njegov vlastiti rad, nego rad nekoga drugoga, što mu on ne pripada, što on u njemu ne pripada samom sebi, nego nekome drugome. Kao što u religiji samodelatnost ljudske fantazije, ljudskog mozga i ljudskog srca deluje nezavisno od individuuma, tj. deluje na nj kao tuđa, božanska ili đavolska delatnost, tako delatnost radnika nije njegova samodelatnost. Ona pripada drugome, ona je gubitak njega samog.

I tako dolazi do toga da se čovek (radnik) oseća samodelatan samo u njegovim životnim funkcijama, u jelu, piću i rađanju, najviše još u stanu, nakitu itd, a u svojim ljudskim funkcijama oseća se samo kao životinja. Životinjsko postaje ljudsko, a ljudsko postaje životinjsko.

Jelo, piće i rađanje itd. jesu, doduše, prave ljudske funkcije. Međutim, u apstrakciji koja ih deli od ostalog kruga ljudske delatnosti i koja ih čini poslednjim i jedinim ciljevima, one su životinjske.

Rad, akt otuđenja praktične ljudske delatnosti, razmatrali smo s dve strane.

1.) Odnos radnika prema proizvodu rada kao predmetu koji mu je stran i koji njim vlada. Taj odnos je istovremeno odnos prema osetilnom spoljašnjem svetu, prema prirodnim predmetima, kao svetu koji je njemu tuđ i neprijateljski suprotstavljen.

2.) Odnos rada prema aktu proizvodnje u samom radu. Taj odnos je odnos radnika prema njegovoj vlastitoj delatnosti kao prema

tuđoj delatnosti koja mu ne pripada; delatnost se ovde pojavljuje kao trpljenje, snaga kao nemoć, rađanje, kao kastriranje, vlastita radnikova fizička i duhovna energija, njegov lični život – jer šta je život (drugo) nego delatnost – kao delatnost upravljanja protiv njega samog, od njega nezavisna, koja njemu ne pripada. Samootuđenje, kao što je pre navedeno otuđenje stvari.

Sad imamo da iz dva dosadašnja izvedemo i treće određenje otuđenog rada.

Čovek je rodno biće ne samo zato što praktički i teorijski čini rod, kako svoj vlastiti tako i rod drugih stvari, svojim predmetom, nego i zato – a to je samo drugi izraz za istu stvar – što se prema sebi odnosi kao prema prisutnom živom rodu, zato što se prema sebi odnosi kao prema univerzalnom, te stoga slobodnom biću.

Rodni život, kako kod čoveka tako i kod životinje, sastoji se fizički prvo u tome što čovek (kao životinja) živi od neorganske prirode [unorganischen Natur] i ukoliko je čovek univerzalniji od životinje, utoliko je univerzalnije područje neorganske prirode u kojem on živi. Kao što biljke, životinje, kamenje, vazduh, svetlo itd. teorijski čine jedan deo ljudske svesti, delimično kao predmeti umetnosti – čovekovu duhovnu neorgansku prirodu, duhovna sredstva za život koja mora tek pribaviti za uživanje i probavu – tako oni i praktično čine jedan deo ljudskog života i ljudske delatnosti. Fizički živi čovek samo od tih prirodnih proizvoda, bilo u obliku hrane, ogreva, odela, stana itd. Čovekova univerzalnost pojavljuje se praktički baš u univerzalnosti koja celokupnu prirodu čini njegovim neorganskim telom, i to ukoliko je 1.) neposredno sredstvo za život, kao i ukoliko je 2.) materija, predmet i oruđe njegove životne delatnosti. Priroda je čovekovo neorgansko telo, naime priroda, ukoliko sama nije čovekovo telo. Čovek živi od prirode, to znači: priroda je njegovo telo, s kojom on mora ostati u stalnom procesu da ne bi umro. Da je čovekov fizički i duhovni život povezan s prirodom, nema

drugog smisla nego da je priroda povezana sama sa sobom, jer čovek je deo prirode.

Budući da otuđeni rad čoveku: 1. otuđuje prirodu, 2. njega samog, njegovu vlastitu delatnu funkciju, njegovu životnu delatnost, on čoveku otuđuje rod; on mu rodni život čini sredstvom individualnog života. Prvo, on mu otuđuje rodni život i individualni život; drugo, on mu ovaj poslednji, sveden na apstrakciju, pretvara u cilj prvoga, takođe u njegovom apstraktnom i otuđenom obliku.

Jer, prvo, čoveku se rad, životna delatnost, sam proizvodni život pojavljuje samo kao sredstvo za zadovoljenje jedne potrebe, potrebe održavanja fizičke egzistencije. Međutim, proizvodni život je rodni život. To je život koji proizvodi život. U načinu životne delatnosti leži celokupan karakter vrste, njen rodni karakter, a slobodna svesna delatnost je čovekov rodni karakter. Sam život pojavljuje se samo kao sredstvo za život.

Životinja je neposredno jedinstvena sa svojom životnom delatnošću. Ona se od nje ne razlikuje. Ona je životna delatnost. Čovek čini samu svoju životnu delatnost predmetom svoga htenja i svoje svesti. On ima svesnu životnu delatnost. To nije određenost s kojom se on neposredno stapa. Svesna životna delatnost razlikuje čoveka neposredno od životinjske životne delatnosti. On je upravo samo na taj način rodno biće. Ili, on je samo svesno biće, tj. njegov vlastiti život mu je predmet upravo zato što je rodno biće. Samo zato je njegova delatnost slobodna delatnost. Otuđeni rad okreće odnos tako da čovek upravo zato što je svesno biće čini svoju životnu delatnost, svoju suštinu, samo sredstvom svoje egzistencije.

Praktično proizvođenje predmetnog sveta, prerada neorganske prirode jeste potvrđivanje čoveka kao svesnog rodnog bića, tj. bića koje se prema rodu odnosi kao prema svojoj vlastitoj suštini, ili prema sebi kao rodnom biću. Doduše, životinja takođe proizvodi. Ona gradi sebi gnezdo, stanove, kao pčela,

dabar, mrav itd. Ali, ona proizvodi samo ono što treba neposredno za sebe ili za svoje mlade; ona proizvodi jednostrano, dok čovek proizvodi univerzalno; ona proizvodi samo pod vlašću neposredne fizičke potrebe, dok čovek proizvodi i kad je slobodan od fizičke potrebe, i istinski proizvodi tek oslobođen od nje; ona proizvodi samo za sebe, dok čovek reprodukuje celu prirodu; njen proizvod pripada neposredno samo njenom fizičkom telu, dok se čovek slobodno suprotstavlja svom proizvodu. Životinja oblikuje samo po meri i potrebi vrste kojoj ona pripada, dok čovek zna proizvoditi po meri svake vrste i zna svugde dati predmetu inherentnu meru; zato čovek oblikuje i prema zakonima lepote.

Stoga se čovek stvarno potvrđuje kao rodno biće baš u obradi predmetnog sveta. Ta proizvodnja je njegov delatni rodni život. Kroz nju se priroda pojavljuje kao njegovo delo i njegova zbilja. Predmet rada je stoga opredmećivanje čovekovog rodnog života: time što se on ne udvostručuje samo intelektualno, kao u svesti, nego delatno, stvarno, i stoga sebe promatra u svetu koji je sam stvorio. Time što otuđeni rad čoveku oduzima predmet njegove proizvodnje, oduzima mu njegov rodni život, njegovu stvarnu rodnu predmetnost i pretvara njegovo preimućstvo nad životinjom u štetu time što mu se oduzima njegovo vanorgansko telo, priroda.

Isto tako time što otuđeni rad svodi samodelatnost, slobodnu delatnost na sredstvo, on čovekov rodni život čini sredstvom njegove fizičke egzistencije.

Svest koju čovek ima o svome rodu pretvara se, dakle, usled otuđenja u to da mu rodni život postaje sredstvom.

Otuđeni rad čini, dakle:

3.) čovekovu rodnu suštinu, kao prirodu tako i njegovu duhovnu rodnu moć, njemu tuđom suštinom, sredstvom njegove individualne egzistencije. On otuđuje čoveku njegovo vlastito telo kao i prirodu izvan njega, kao i njegovu duhovnu suštinu,

njegovu ljudsku suštinu.

4.) Neposredna posledica toga što je čovek otuđen proizvodu svoga rada, svojoj životnoj delatnosti, svojoj rodnoj suštini, jeste otuđenje čoveka od čoveka. Ako se čovek sam sebi suprotstavlja, njemu se suprotstavlja drugi čovek. Šta važi za odnos čoveka prema njegovom radu, prema proizvodu njegovog rada i prema njemu samom, to važi i za odnos čoveka prema drugom čoveku, kao i prema radu i predmetu rada drugog čoveka.

Uopšte, stav da je čoveku otuđena njegova rodna suština znači da je čovek otuđen drugome, kao što je svaki od njih otuđen ljudskoj suštini.

Otuđenje čoveka, uopšte svaki odnos u kojem se čovek nalazi prema samome sebi, ostvaruje se i izražava tek u odnosu u kojem se čovek nalazi prema drugim ljudima.

Tako, dakle, u odnosu otuđenog rada svaki čovek posmatra drugog prema merilu i odnosu u kojem se nalazi on sam kao radnik.

Mi smo pošli od nacionalno-ekonomske činjenice, od otuđenja radnika i njegove proizvodnje. Mi smo izrazili pojam te činjenice: otuđeni, ospoljeni rad. Mi smo analizirali taj pojam, dakle analizirali smo jednu nacionalno-ekonomsku činjenicu.

Pogledajmo sada dalje, kako se pojam otuđenog, ospoljenog rada mora u stvarnosti izraziti i prikazati.

Ako je proizvod rada meni tuđ, ako se meni suprotstavlja kao tuđa sila, kome on onda pripada?

Ako moja vlastita delatnost ne pripada meni, ako je ona tuđa iznuđena delatnost, kome ona pripada?

Nekom drugom biću, a ne meni.

Ko je to biće?

Bogovi? Istina, u prvo se vreme glavna proizvodnja pojavljuje – kao na primer, gradnja hramova itd. u Egiptu, Indiji, Meksiku – u službi bogova, kao što i proizvod pripada bogovima. Ali sami bogovi nisu nikada bili gospodari rada. Isto tako ni priroda. I kakva je protivrečnost da se čovek, ukoliko više svojim radom podređuje sebi prirodu, ukoliko čuda bogova sve više postaju izlišna usled čuda industrije, da se čovek, za volju tih snaga, odrekao radosti proizvodnje i užitka od proizvoda!

Tuđe biće kome pripada rad i proizvod rada, u čijoj se službi nalazi rad i za čije uživanje postoji proizvod rada, to biće može biti samo čovek sam.

Ako proizvod rada ne pripada radniku, ako stoji nasuprot njega kao tuđa sila, to je moguće samo zato što pripada nekom drugom čoveku izvan radnika. Ako je njegova delatnost za njega mučenje, ona mora biti užitak nekom drugom i životna radost nekom drugom. Samo čovek sam može biti ta tuđa sila nad ljudima, a ne bogovi, ne priroda.

Neka se još razmisli o ranije iznesenom stavu da odnos čoveka prema samom sebi postaje čoveku predmetan, zbiljski, tek njegovim odnosom prema drugom čoveku. Kad se on, dakle, prema proizvodu svog rada, prema svom opredmećenom radu odnosi kao prema tuđem, neprijateljskom, moćnom, od njega nezavisnom predmetu, on se prema njemu odnosi tako da je gospodar toga predmeta drugi, njemu tuđ, neprijateljski, moćan, od njega nezavistan čovek. Kad se prema svojoj vlastitoj delatnosti odnosi kao prema neslobodnoj delatnosti, on se prema njoj odnosi kao da je u službi, pod vlašću, prisilom i jarmom drugoga čoveka.

Svako samootuđenje čoveka od sebe samog i prirode pojavljuje se u odnosu u kome su on sam i priroda različiti od drugih ljudi.²[U originalu stoji: „Jede Selbstentfremdung des Menschen von sich und der Natur erscheint in dem Verhältnis, welches er sich und der Natur zu andern, von ihm unterschiednen Menschen

gibt.“ (prim. CLS)] Stoga se religiozno samootuđenje nužno pojavljuje u odnosu laika prema svešteniku, ili pak, budući da se ovde radi o intelektualnom svetu, prema posredniku itd. U praktičnom stvarnom svetu može se samootuđenje pojaviti samo kroz praktičan, stvaran odnos prema drugim ljudima. Samo sredstvo pomoću koga se otuđenje događa jeste praktično. Otuđenim radom, dakle, čovek ne proizvodi samo svoj odnos prema predmetu i stepenu proizvodnje kao prema tuđim i njemu neprijateljskim silama; on proizvodi i odnos u kojima se nalaze i drugi ljudi prema njegovoj proizvodnji i njegovom proizvodu, i odnos u kojem se on nalazi prema tim drugim ljudima. Kao što svojom vlastitom proizvodnjom proizvodi svoje obestvarenje, svoju kaznu, kao što svoj vlastiti proizvod pretvara u gubitak, u proizvod koji mu ne pripada, tako on čini da vlast nad proizvodnjom i nad proizvodom dobije onaj ko ne proizvodi. Kao što sebi otuđuje svoju vlastitu delatnost, tako strancu daje delatnost koja mu ne pripada.

Mi smo do sad posmatrali samo odnos sa strane radnika, a kasnije ćemo ga posmatrati i sa strane ne-radnika.

Dakle, pomoću otuđenog, ospoljenog rada radnik proizvodi odnos nekog čoveka prema tome radu koji je radu tuđ i koji se nalazi izvan rada. Odnos radnika prema radu proizvodi odnos kapitaliste – ili, kako se on inače naziva, poslodavca – prema radu.

Privatno vlasništvo proizilazi, dakle, pomoću analize iz pojma ospoljenog rada, tj. ospoljenog čoveka, otuđenog rada, otuđenog čoveka, otuđenog života.

Pojam ospoljenog rada (ospoljenog života) dobili smo svakako iz nacionalne ekonomije kao rezultat kretanja privatnog vlasništva. Ali pri analizi toga pojma, ako se privatno vlasništvo pojavljuje kao osnova, kao uzrok ospoljenog rada, pokazuje se da je ono njegova posledica, kao što i bogovi prvobitno nisu uzrok, nego posledica zablude ljudskog razuma. Kasnije se taj odnos pretvara u uzajamno delovanje.

Tek na poslednjoj kulminacionoj tački razvitka privatnog vlasništva ponovo izbija ta tajna, naime, da je ono, s jedne strane, proizvod ospoljenog rada, a s druge, da je sredstvo pomoću kojeg se rad ospoljuje, realizacija tog ospoljenja.

Taj razvitak istovremeno osvetljava različite, dosad nerešene sukobe.

1. Nacionalna ekonomija polazi od rada kao od prave duše proizvodnje, pa radu ipak ne daje ništa, a privatnom vlasništvu daje sve. Prudon je iz te protivrečnosti izveo zaključak u korist rada, a protiv privatnog vlasništva. Međutim, mi uviđamo da je ova prividna protivrečnost protivrečnije otuđenog rada sa samim sobom, da je nacionalna ekonomija izrazila samo zakone otuđenog rada.

Stoga takođe uviđamo da su nadnica i privatno vlasništvo identični: jer je nadnica, u kojoj proizvod, predmet rada, plaća sam rad, samo nužna posledica otuđenja rada, kao što se u nadnici rad takođe ne pojavljuje kao samo svrha, nego kao sluga zarade. To ćemo obrazložiti kasnije, a sada ukažimo još samo neke posledice.

Nasilno povišenje nadnice (bez obzira na druge poteškoće, bez obzira na to što se ono kao anomalija moglo takođe samo nasilno održati) bilo bi samo bolje plaćanje robe robova, a ne bi ni radniku ni radu izvojevalo njihovo ljudsko određenje i dostojanstvo.

Čak i jednakost nadnica, onakvu kakvu zahteva Prudon, samo pretvara odnos sadašnjeg radnika prema svom radu u odnos svih ljudi prema radu. Društvo se tada shvata kao apstraktni kapitalist.

Nadnica je neposredna posledica otuđenog rada, a otuđeni rad je neposredan uzrok privatnog vlasništva. Stoga s jednom stranom mora pasti i druga.

2. Iz odnosa otuđenog rada prema privatnom vlasništvu sledi dalje da se emancipacija društva od privatnog vlasništva itd, od ropstva,

izražava u političkom obliku emancipacije radnika kao da se ne radi o njihovoj emancipaciji; ova je, pak, u emancipaciji radnika sadržana zato što je celokupno ljudsko ropstvo sadržano u odnosu radnika prema proizvodnji, a svi ropski odnosi samo su modifikacije i posledice tog odnosa.

Kao što smo iz pojma otuđenog, ospoljenog rada našli pomoću analize pojam privatnog vlasništva, tako se pomoću tih dvaju faktora mogu razviti sve nacionalno-ekonomske kategorije, a u svakoj ćemo kategoriji naći, kao na primer u trgovini, konkurenciju, kapitalu, novcu, samo određeni i razvijeni izraz tih prvih osnova.

Pre nego što razmotrimo to oblikovanje, pokušajmo rešiti još dva zadatka.

1. Odrediti opštu suštinu privatnog vlasništva, koja je proizašla kao rezultat otuđenog rada u njegovom odnosu prema pravom ljudskom i socijalnom vlasništvu.

2. Mi smo otuđenje rada, njegovo ospoljenje pretpostavili kao činjenicu i tu činjenicu smo analizirali. Sada pitamo kako čovek dolazi do toga da svoj rad ospoljuje, otuđuje? Kako je to otuđenje osnovano u suštini čovekova razvitka? Za rešenje zadatka dobili smo već mnogo time što smo pitanje o poreklu privatnog vlasništva pretvorili u pitanje odnosa ospoljenog rada prema razvitku čovečanstva. Jer, ako se govori o privatnom vlasništvu, veruje se da je reč o nekoj stvari iznad čoveka. Kad se govori o radu, reč je neposredno o samom čoveku. To novo postavljanje pitanja implicira i njegovo rešenje.

ad 1. Opća suština privatnog vlasništva i njegov odnos prema istinskom ljudskom vlasništvu.

Ospoljeni rad nam se raspao na dva sastavna dela koji se uzajamno uslovljavaju ili koji su samo različiti izraz jednog te istog odnosa; prisvajanje se pojavljuje kao otuđenje, ospoljenje, ospoljenje kao prisvajanje, a otuđenje kao istinski prirodno [Einbürgerung].

Mi smo posmatrali jednu stranu, ospotjeni rad u odnosu prema samom radniku, tj. odnos ospotjenog rada prema samom sebi. Kao proizvod, kao neophodan rezultat toga odnosa, našli smo vlasnički odnos neradnika [kapitaliste] prema radniku i radu. Privatno vlasništvo kao materijalan, rezimirajući izraz ospotjenog rada obuhvata oba odnosa, odnos radnika prema radu, proizvoda njegova rada i neradniku, kao i odnos neradnika prema radniku i proizvodu njegova rada.

Kad smo videli da se u odnosu prema radniku koji radom prisvaja prirodu, prisvajanje pojavljuje kao otuđenje, samodelatnost kao delatnost za drugoga i kao delatnost drugoga, životnost kao žrtvovanje života, proizvodnja predmeta kao gubitak predmeta koji prelazi u tuđu vlast, tuđem čoveku, razmotrimo sada odnos toga, radu i radniku stranog čoveka prema radniku prema radu i predmetu rada.

Pre svega treba primetiti da sve što se kod radnika pojavljuje kao delatnost ospotjenja, otuđenja, kod neradnika se pojavljuje kao stanje ospotjenja, otuđenja.

Drugo, da se stvarno, praktično odnošenje radnika u proizvodnji i prema proizvodu (kao duševno stanje) pojavljuje kod neradnika koji mu je suprotstavljen kao teorijsko odnošenje.

Treće. Neradnik čini protiv radnika sve ono što radnik čini sam protiv sebe, ali neradnik ne čini protiv sebe ono što čini protiv radnika.

Razmotrimo поближе ta tri odnosa.

[Prvi rukopis se prekida ovde.]

Bibliografski podaci

Autor	Karl Marks

Naslov	Otuđeni rad
Prevod	Moša Pijade
Izdavač	Centar za liberterske studije
Godina	2008.